

Skellefteå kommun
kundtjanst@skelleftea.se

2019-02-27
Dnr 400-2017:7324

Rektor
jorgen.malm@skelleftea.se

Beslut

efter tematisk kvalitetsgranskning av gymnasieskolans
demokratiuppdrag vid Anderstorps gymnasiet 5 i
Skellefteå kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19 § skollagen (2010:800) genomfört en kvalitetsgranskning av gymnasieskolans demokratiuppdrag. Syftet är att granska i vilken utsträckning gymnasieskolans demokratiarbete ger eleverna de förmågor som de behöver för att kunna verka som aktiva ansvarstagande medborgare. Granskningen fokuserar särskilt på det klassrumsnära arbetet med demokratiska förmågor som sker inom ramen för undervisningen i Samhällskunskap 1a1/1b.

De övergripande frågeställningarna är:

1. I vilken utsträckning ger undervisningen i Samhällskunskap 1a1/1b eleverna de förmågor som de behöver för att kunna verka som aktiva ansvarstagande medborgare?
 - a. I vilken utsträckning ges eleverna möjlighet till samtal, diskussion och argumentation i syfte att stimulera förståelse och värna demokratiska förhållningssätt?
 - b. I vilken utsträckning övas eleverna i demokratiska beslutsprocesser?
2. I vilken utsträckning arbetar rektor och lärare för att ge alla elever goda förutsättningar att utveckla demokratiska förmågor inom undervisningen i Samhällskunskap 1a1/1b?
3. I vilken utsträckning arbetar rektor och lärare för att möta pojkar och flickors olika förutsättningar kopplade till demokratiska förmågor inom undervisningen i Samhällskunskap 1a1/1b?

Granskningen genomförs i 24 skolenheter, som utifrån program och region, slumpvis valts ut. I urvalet ingår såväl enskilda som kommunala huvudmän. I urvalet har hänsyn tagits till studieförberedande program och yrkesprogram samt en spridning inom tre av myndighetens regionindelningar (Göteborg, Stockholm och Umeå). Anderstorps gymnasiet 5 beläget i Skellefteå kommun, med Skellefteå kommun som huvudman ingår i denna granskning. Vid skolan har samhällsvetenskapsprogrammet valts ut som exempel på hur undervisningen genomförs.

Skolinspektionen besökte Anderstorps gymnasiet 5 den 11 oktober och den 6 november 2018. Besöket genomfördes av utredarna Robert Östberg och Stina Johansson. Intervjuer med rektorn, den undervisande läraren i Samhällskunskap 1b vid samhällsvetenskapsprogrammet och elever vid programmet samt lektionsobservationer har genomförts.

Skolenheten Anderstorps gymnasiet 5 ingår i en större skolorganisation tillsammans med ytterligare fem andra skolenheter, benämnd Anderstorps gymnasiet. Varje skolenhet har en rektor och det finns en skolchef som har ett övergripande ansvar för den större skolorganisationen. Vid Anderstorps gymnasiet 5 finns två högskoleförberedande program; humanistiska programmet och samhällsvetenskapsprogrammet. Det finns två lärare som undervisar i kursen Samhällskunskap 1b vid skolenheten. Båda lärarna har lärarlegitimation och är behöriga att undervisa i den aktuella kursen. Dessa lärare ingår i ett organisationsövergripande ämneslag för samhällskunskapslärare i den större skolorganisationen.

I detta beslut ger Skolinspektionen sin bedömning av det granskade området.

När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport.

Skolinspektionens bedömning

Vid Anderstorpsskolan 5, med Skellefteå kommun som huvudman, ges eleverna inom ramen för kursen i Samhällskunskap 1b en undervisning som ger dem möjlighet att utveckla sådana förmågor som de behöver för att kunna verka som ansvarstagande och aktiva medborgare i ett demokratiskt samhälle. Skolinspektionen bedömer att läraren i hög utsträckning presenterar olika värderingar, uppfattningar och problemställningar så att eleverna utvecklar förståelse för såväl olika som andras perspektiv. Läraren ger i hög utsträckning utrymme för kontroversiella frågor i undervisningen. Likaså klargör läraren i hög utsträckning vårt samhälles demokratiska värderingar och bedriver en undervisning som aktivt stimulerar eleverna att omfatta ett demokratiskt förhållningssätt.

Skolinspektionen bedömer vidare att eleverna i hög utsträckning får en undervisning som utvecklar deras praktiska förmåga att delta i demokratiska beslutsprocesser. Eleverna får även en undervisning som i hög utsträckning bedrivs i demokratiska arbetsformer.

Skolinspektionen bedömer också att rektorn och lärarna i hög utsträckning samverkar i skolans systematiska kvalitetsarbete för att skapa goda förutsättningar för alla elever, såväl pojkars som flickors, möjlighet att utveckla demokratiska förmågor. Skolinspektionen bedömer att rektorn i hög utsträckning skapar goda förutsättningar för demokratiuppdraget. Vidare bedömer Skolinspektionen att läraren i hög utsträckning utgår från alla elever, såväl pojkar som flickor, behov i både planeringen och genomförande av undervisningen. Undervisningen präglas av att läraren arbetar med att få samtliga elever att vara delaktiga och känna sig inkluderade.

Bedömning av fråga 1a: I vilken utsträckning ges eleverna möjlighet till samtal, diskussion och argumentation i syfte att stimulera förståelse och värna demokratiska förhållningssätt?

Skolinspektionen bedömer att eleverna i hög utsträckning ges möjlighet att samtala, diskutera och argumentera med varandra under ordnade former. Skilda synsätt ställs mot varandra, olika argument ges utrymme och det råder en ömsesidig tolerans och respekt mellan eleverna. Arbetet sker såväl under lärarens ledning som självständigt i grupp. Eleverna upplever att de utvecklar sin samtalskompetens, det vill säga förmågan att delta i samtal, framföra sina argument och lyssna till andras argument, som resultat av samtal och diskussioner i undervisningen.

Skolinspektionen bedömer vidare att läraren i hög utsträckning presenterar olika värderingar, uppfattningar och problemställningar i syfte att eleverna ska utveckla förståelse för såväl olika som andras perspektiv. Läraren ger även i hög utsträckning utrymme för kontroversiella frågor i undervisningen och det finns utrymme för eleverna att uttrycka sina åsikter i klassrummet, även när de skiljer sig från klasskamraternas. Vidare klargör läraren i hög utsträckning vårt samhälles demokratiska värderingar och utformar undervisningen så

att den stimulerar eleverna att omfatta ett demokratiskt förhållningssätt. Läraren tydliggör i undervisningen vad det demokratiska förhållningssättet innebär bland annat på det sätt vilket han hanterar konflikter och kontroverser som uppstår i klassrummet. Han tar då tydligt ställning för och tillämpar det demokratiska förhållningssättet. Arbetssätt och arbetsformer sker utifrån vårt samhälles demokratiska värderingar.

Eleverna ges möjlighet att tala med varandra under ordnade former

Skolinspektionens intervjuer och observationer visar att eleverna ges möjlighet att samtala, diskutera och argumentera med varandra under ordnade former där skilda synsätt ställs mot varandra och olika argument ges utrymme i undervisningen. Av intervju med läraren framgår att ett av syftena med undervisningen i den aktuella kursen är att eleverna genom de diskussioner de har i undervisningen ska bli bättre på att argumentera. Läraren uppger att han anser att det är viktigt att låta eleverna utveckla sin argumentationsteknik genom att få testa samtal där de ibland kan vara osäkra på sin ståndpunkt. Genom att låta eleverna få testa argument för en motsatt åsikt än sin egen kan de också utveckla och stärka argumenten för sin egen ståndpunkt, uppger läraren. Läraren uppger också att när eleverna blir ålagda att utföra diskussioner skriftligen brukar det bli bättre argumentationer och resonemang. Under de lektioner som Skolinspektionen observerar förekommer flera diskussioner med argumentativa inslag där skilda synsätt ställs emot varandra. Ett exempel är en diskussionsuppgift som handlar om olika styrelseformer och deras för- och nackdelar. Läraren låter eleverna diskutera i mindre grupper utifrån olika rubriker såsom "Största partiet får styra helt själv", "För och nackdelar med direktdemokrati".

Läraren uppger vidare att det under några av kursens moment finns ett större utrymme för argumentation. Ett sådant tillfälle brukar uppträda då styrelseskicken demokrati respektive diktatur behandlas. I detta moment kommer läraren använda sig av statistik från olika länder med olika styrelseskick och utifrån denna skapa diskussioner i klassen. Diskussionerna kan bland annat handla om vad som kan vara bra respektive dåligt med en diktatur. Vid dessa diskussioner brukar läraren med hjälp av fakta och sakliga argument påvisa att demokrati är en bättre styrelseform för folket. Vidare kommer undervisningen att innehålla ett moment som handlar om massmedia och hur media, framförallt sociala media, påverkar tjejer och killar. Klassen kommer att ha en diskussion kring flickors mående i relation till sociala media.

Av intervjuer och observationer framgår att samtal och diskussioner sker såväl under lärarens ledning som självständigt i grupp. Läraren uppger i intervju att han ganska ofta låter eleverna genomföra korta diskussioner om 2–4 minuter med sina bänkkamrater, detta för att få eleverna att pigga till och vara med i undervisningen. Eleverna har fasta bänkplatser, som då och då roteras, så de får möta olika diskussionspartners under terminen. Av intervjuer med eleverna framgår också att det är vanligt förekommande att de diskuterar med sin bänkkamrat och att de då oftast diskuterar av läraren på förhand definierade frågor, till exempel en specifik politisk fråga. Eleverna berättar vidare att läraren även lyfter frågor i helklass. Om eleverna är tysta när läraren ställer frågor i helklass, ber läraren eleverna först diskutera parvis och sedan tas frågan upp i helklass.

Av såväl intervjuer som genomförda observationer framgår det att det råder en ömsesidig tolerans och respekt mellan lärare och elever samt mellan eleverna under de diskussioner som förs i klassrummet. Både lärare och elever, såväl flickor som pojkar, beskriver i intervjuer att de upplever att stämningen i klassrummet är bra. Eleverna berättar att de upplever stämningen som seriös när de diskuterar och berättar att de då framför sina åsikter på ett sansat sätt. Några av flickorna uppger i intervju att hur stämningen är beror lite på vad diskussionsfrågorna handlar om. Ibland kan det bli lite högljutt. Vid andra tillfällen kan det bli tyst för att det är svårt att hitta något att säga. Under de lektioner som Skolinspektionen observerar framgår att stämningen i klassrummet är god och att elever lyssnar på varandra och sin lärare vid de diskussioner som genomförs.

Av intervjuer med eleverna framkommer att de anser att de utvecklar sin samtalskompetens, det vill säga förmågan att delta i samtal, framföra sina argument och lyssna till andras argument, som resultat av samtal och diskussioner i undervisningen. Både pojkar och flickor uttrycker i intervjuerna att de utvecklat sin förmåga att diskutera genom undervisningen, såsom att förklara varför man har den åsikt man har, blir snabbare i sin argumentation och klarar av att fatta sig kort och kärnfullt. Eleverna menar dock att hur utvecklande en diskussion är, är avhängigt vem man sitter bredvid i klassrummet, då de oftast har diskussioner parvis. Men eleverna uppger att läraren försöker få igång diskussionerna genom att ställa frågor till de elever som är tysta.

Läraren presenterar olika värderingar, uppfattningar och problemställningar så att eleverna utvecklar förståelse för såväl olika som andras perspektiv

Av intervjuer och lektionsobservationer framgår att läraren presenterar olika värderingar, uppfattningar och problemställningar i undervisningen samt analyserar konsekvenserna av dessa tillsammans med eleverna. Läraren och eleverna uppger i intervju att läraren ofta presenterar olika värderingar och uppfattningar i undervisningen. Det kan såväl handla om åsikter som framförs av politiska partier som att läraren presenterar politiska ideologier samt aktuella samhällsfrågor. Läraren uppger att han i sin undervisning presenterar olika perspektiv och försöker presentera värderingar som neutrala. Han brukar inte presentera sina egna åsikter eller sin egna politiska hemvist. Eleverna uppger att läraren ofta tar upp för- och nackdelar kring olika företeelser och menar att han är öppen för alla åsikter över lag. Läraren uppger vidare att han under innevarande termin har gått igenom vissa begrepp såsom höger-vänsterskala, innebörden av låg respektive hög beskattning i förhållande till offentlig sektor och välfärd samt den så kallade GAL/TAN skalan. Läraren uppger att när han presenterat höger- vänsterskalan uppstår automatiskt diskussioner i klassen om olika värderingar och vilka för- och nackdelar det finns med de olika politiska inriktningarna. Läraren ger ytterligare exempel på olika värderingar, uppfattningar och problemställningar som behandlats i undervisningen, såsom skattetryckets konsekvenser och frågan om det är rättvist att man har höga eller låga skatter samt USA:s sjukvårdssystem. Vidare ger eleverna exempel på en värderingsövning de haft om för- och nackdelar med diktatur samt de diskussioner de haft efter att läraren gått igenom GAL/TAN- skalan och utifrån den berättade om hur en vänsterextremist resonerar.

Under de lektioner som Skolinspektionen observerat framgår också exempel när läraren tar upp olika perspektiv utifrån olika företeelser. Under en lektion visar läraren ett exempel på

hur media aktivt kan använda olika perspektiv för att förståka fördomar som kan finnas i samhället. I det aktuella exemplet visar läraren fotografier av personer som fångar upp föremål i vattnet i efterdyningarna av orkanen Katrina. På bilden finns en grupp ljushyade personer och på den andra bilden en grupp mörkhyade personer. Budskapet i den text som hör till bilden med de ljushyade personerna menar att människorna hittar saker i vattnet, medan texten som hör till bilden med de mörkhyade personerna menar att människorna ägnar sig åt plundring.

Av intervjuer med eleverna framgår att de upplever att de genom undervisningen utvecklar förståelse för andras perspektiv. I diskussioner med varandra kan deras åsikter och bilder av olika företeelser leda till nya tankar. Flera av eleverna upplever de parvisa diskussioner som hålls i klassen som givande bland annat för att de får möjlighet att lära sig nya saker av varandra, ta del av andras infallsvinklar och dela med sig av sina egna. Några elever uttrycker att de i undervisningen lyssnar på varandras åsikter och fått förståelse för till exempel varför vissa elever lutar åt vänster eller åt höger i ett partival.

Läraren ger utrymme för kontroversiella frågor i undervisningen

Av intervjuerna med läraren och eleverna framgår att läraren ger utrymme för tänkbart kontroversiella frågor i undervisningen och eleverna uttrycker sina åsikter i klassrummet också när de skiljer sig från klasskamraternas. Läraren uppger att han brukar ge utrymme för kontroversiella frågor i sin undervisning. Han tycker inte det är något problem att ha sådana diskussioner med eleverna och läraren känner sig trygg i detta. Läraren uppger att undervisningen just nu handlar mycket om politik och vad olika partier står för. Några frågor som har berörts i undervisningen är exempelvis varför ett visst parti fick så många röster i valet och hur valet gick till. Läraren uppger vidare att enskilda elever i uppsatser har skrivit om legalisering av marijuana och marijuanans skadeverkningar kontra alkoholens skadeverkningar. Vidare uppger läraren att rasism skulle kunna vara en sådan fråga som skulle kunna uppfattas som kontroversiell. Några elever berättar i intervju om att de haft diskussioner i vilka de inte höll med varandra. De berättar vidare att de då diskuterade om ett specifikt parti och om vilka konsekvenserna skulle bli om skatterna skulle sänkas till de nivåer som partiet föreslår.

Eleverna uppger vidare att de respekterar varandras åsikter och att det inte är dramatiskt om de skulle tycka olika. Det har heller aldrig inträffat att någon elev blivit sur eller irriterad för att man har olika åsikter i klassen. Läraren uppger att han upplever att eleverna inom den aktuella elevgruppen vågar ta till orda och diskutera olika ämnen. Läraren försöker förmedla till eleverna att han inte betygsätter deras åsikter och att eleverna får tycka vad de vill om honom. Han uppmanar eleverna våga tänka tankar och sätta ord på tankarna. Detta bekräftas av elevintervjuer där det framgår att de anser att de alltid kan uttrycka sina åsikter och att läraren hittills aldrig stoppat någon från att uttrycka sin åsikt. Läraren har sagt att de kan uttrycka sina åsikter så länge det är okej enligt lag menar de.

Läraren klargör vårt samhälles demokratiska värderingar och stimulerar aktivt eleverna att omfatta ett demokratiskt förhållningssätt

Skolinspektionens intervjuer och observationer visar att läraren inom ramen för undervisningen tydliggör vad det demokratiska förhållningssättet innebär. Läraren hanterar

konflikter och kontroverser som uppstår i klassrummet genom att tydligt ta ställning för och tillämpa det demokratiska förhållningssättet. Läraren uppger att inga ämnen är tabu. Om eleverna går över en gräns markerar läraren men han förbjuder inga diskussionsämnen. Han anser att man kan diskutera vad som helst men man behöver ibland göra det i objektiva termer. Läraren försöker vara lyhörd för om någon elev tar illa vid sig eller mår dåligt av någon diskussion. Då behöver läraren gå in och stoppa diskussionen. Läraren uppger vidare att han är tydlig med sin och skolans värdegrund och markerar och sätter stopp för vissa uttalanden samt är tydlig med att det finns vissa gränser för vad man kan uttala inom demokratins ramar, såsom homofoba eller rasistiska uttalanden. Sådana diskussioner har läraren haft med tidigare elevgrupper. I en tidigare klass uttryckte en elev något i stil med att man borde skjuta Israel i sank. Vid sådana tillfällen griper läraren in och ger uttryck för en motsatt åsikt för att markera var demokratins gränser går. Eleverna uppger i intervju att de anser att läraren är bra på att hantera konflikter och diskussioner. Han kan gå runt i klassen till mindre diskussionsgrupper och ställa sig och lyssna och se vad som händer. Sedan ställer han frågor och hjälper dem att förstå varandras åsikter.

Under en av de lektioner som Skolinspektionen observerar framgår ett exempel på när läraren tydligt tar ställning för demokratin i samband med en diskussionsuppgift. En elevgrupp har till uppgift att redogöra för för- och nackdelar med demokrati som styrelseskick. Eleverna säger att fördelarna med diktatur skulle vara att det skulle bli billigare och gå snabbare då man skulle spara kostnaderna för att hålla ett val. Nackdelarna skulle vara att man inte skulle få uttrycka sina åsikter fritt. Det skulle bli oroligt inom landet, men också att landet kanske skulle bli hotat av andra länder. Läraren bekräftar elevernas resonemang och påminner om att demokratier nästan aldrig krigat med varandra. Läraren markerar sedan varför demokratin är att föredra genom att poängtera att bara för att man skulle kunna lista tio fördelar med diktatur innebär inte det att diktatur är bättre än demokrati, för att i en diktatur dödar man människor och förtrycker dem som tycker annorlunda. Dessa faktum är färre, men så pass tunga att demokrati alltid är att föredra framför diktatur.

Av intervjuer med läraren och elever samt av lektionsobservationer framgår att arbetssätt och arbetsformer sker utifrån vårt samhälles demokratiska värderingar. Läraren arbetar aktivt och medvetet för att alla elever ska känna sig inkluderade och delaktiga i undervisningen. Läraren uppger att han anser att det är viktigt att alla elever får komma till tals och får möjlighet att uttrycka sina åsikter. Läraren respekterar även de elever som inte vill komma till tals. Ingen elev blir tvingad att tala inför gruppen. Eleverna upplever att de blir rättvist behandlade av läraren när det gäller talutrymme, lärarens tid och tillämpningen av ordningsregler. Läraren uppger vid intervjun att han vill att alla elever ska känna sig sedda. Han försöker gå runt bland alla elever under lektionstid för att se vad de arbetar med och för att visa att alla elevers åsikter är viktiga. Läraren är också noggrann med att säkerställa att eleverna förstår de uppgifter de arbetar med så att de kan vara delaktiga. Vidare försöker läraren lära sig elevernas namn snabbt och uttala namn på rätt sätt för att visa eleverna respekt. Läraren uppger också att han försöker vara tydlig när han talar till eleverna så att alla elever kan följa med under lektionen och vara delaktiga. Exempelvis om en elev har hörselproblem måste läraren vara extra tydlig. Han använder ofta tavlan och skriver ner det som är viktigt så att eleverna ska kunna ta till sig undervisningen både genom att lyssna och se. Under en av de lektioner som Skolinspektionen observerar

uppmannar läraren eleverna att säga till om han pratar för snabbt eller avbryta honom om det är något de inte förstår för att säkerställa att alla elever hänger med i undervisningen.

Läraren uppger vidare att han är konsekvent med ordningsregler och att han anser att det är viktigt att det är tydligt för eleverna vad de har inflytande över och inte. När det gäller betygsättning är läraren noga med att vara tydlig med att det är Skolverkets kriterier som gäller. Av intervjuer med elever framgår att alla intervjuade elever anser att läraren behandlar dem rättvist. Eleverna berättar att de upplever att ordningsreglerna gäller lika för alla. Eleverna säger att läraren säger till om det pratas för mycket under lektionerna och att han försöker få med de elever som är mer tystlåtna.

Bedömning av fråga 1b: I vilken utsträckning övas eleverna i demokratiska beslutsprocesser?

Skolinspektionen bedömer att eleverna i hög utsträckning, inom ramen för kursen Samhällskunskap 1b, får en undervisning som utvecklar deras praktiska förmåga att delta i demokratiska beslutsprocesser. Detta såväl när det handlar om att bereda och argumentera för en fråga inför ett beslut, som när det gäller att praktiskt öva sig i olika mötesformer och röstningsförfaranden. Vidare bedömer Skolinspektionen att undervisningen i hög utsträckning bedrivs i demokratiska arbetsformer.

Undervisningen utvecklar elevernas praktiska förmåga att delta i demokratiska beslutsprocesser

Skolinspektionens intervjuer samt skriftligt underlag från skolan visar att eleverna, inom ramen för undervisningen i Samhällskunskap 1b, får möjlighet att praktiskt öva sig i olika demokratiska beslutsprocesser. Av intervjuer med läraren och rektorn framkommer att eleverna under kursens gång kommer att genomföra ett så kallat FN-rollspel. Rektorn berättar att det är FN-förbundet som driver detta och att skolor utifrån förbundets repertoar kan välja bland olika case som de sedan själva genomför inom ramen för undervisningen. Eleverna får såväl bereda frågor som argumentera och rösta för dem i plenum. Allt detta sker på engelska och kommunfullmäktiges ordförande leder förhandlingarna. Läraren berättar vidare att när klassen ska delta i FN-rollspelet kommer det att ske inslag där det får vara med att bereda frågor innan beslut fattas. Rollspelet kommer att förberedas utifrån ett strikt schema där eleverna i olika grupperingar ska lämna in olika skrivelser innan den slutgiltiga omröstningen. Eleverna kommer att hålla möten i små grupper i samband med förberedelserna, där de bland annat behöver besluta vilka olika funktioner de ska ha i gruppen. Vidare ska de bland annat ta fram en åsiktsförklaring för det fiktiva land som de ska representera samt utse en elev som ska hålla ett tal på engelska som representant för sin grupp. I slutet av övningen kommer eleverna att delta i ett stort möte, "FN:s generalförsamling", där grupperna ska förhandla och debattera kring aktuella globala frågor samt lägga fram sina ståndpunkter för sitt land.

Läraren berättar vidare att det även finns inslag på skolan som handlar om mötesteknik, klassråd och elevråd där elever i aktuell klass deltar. Läraren uppger också att de inom ramen för kursen teoretiskt går igenom olika former av beslut och beslutsprocesser. Detta bekräftas av intervjuer med eleverna. De uppger att de fått delta i skolvalet och att de då gick och röstade. Läraren visade sedan upp resultatet i klassen. Eleverna berättar vidare att de teoretiskt gått igenom hur Sverige styrs och att de i samband med detta gick igenom riksdag,

regering och riksdagens utskott. Eleverna berättar också att läraren använt sig av en webbsida där han räknade på mandatfördelningen i riksdagen och vilka olika konstellationer som skulle kunna nå en egen majoritet i riksdagen. Bortsett ifrån skolvalet berättar eleverna emellertid att de inte röstat på andra sätt än genom handuppräkningsmetoden med enkel majoritet.

Undervisningen bedrivs i demokratiska arbetsformer

Av Skolinspektionens intervjuer och observationer av undervisningen framkommer att undervisningen bedrivs i demokratiska arbetsformer. Av intervju med läraren framkommer att han anser att det är viktigt att eleverna får en känsla för att de kan vara med och bestämma i vissa frågor. Läraren ger exempel på att eleverna får vara med och bestämma om examinationsform, om de vill skriva av eller fota vad läraren skrivit på tavlan, eller om vilken ordning lektionsdelarna ska hållas. Läraren berättar också att eleverna till exempel kan få vara med och bestämma när och på vilket sätt de ska få använda sina mobiltelefoner som ett hjälpmedel i undervisningen. Eleverna uppger att de till viss del kan påverka undervisningen. Det kan röra sig om frågor som handlar om vilken dag de vill ha prov, om de ska ha ett skriftligt prov i skolan eller om de ska ha omprov. Det kan också handla om lektionsupplägg och om när i vissa moment ska ske. Vid en av de lektioner som Skolinspektionen observerar håller läraren en omröstning där han låter eleverna bestämma när de ska ha nutidsfrågor. Eleverna får rösta på tre alternativ. I början, i mitten eller i slutet av lektionen. Därefter genomförs omröstningen via handuppräkningsmetoden med enkelmajoritet. Av intervju med läraren och lektionsobservationer framgår vidare att läraren ibland tilldelar elever olika uppgifter för att de ska känna sig delaktiga i undervisningen, såsom sekreterare vid grupparbeten och ansvar för att ta närvaro i klassen.

Bedömning av fråga 2 och 3: I vilken utsträckning arbetar rektor och lärare för att ge alla elever goda förutsättningar att utveckla demokratiska förmågor, samt för att möta pojkars och flickors olika förutsättningar kopplade till demokratiska förmågor inom undervisningen i Samhällskunskap 1a/1b?

Skolinspektionen bedömer att rektor och lärarna samverkar inom ramen för skolans systematiska kvalitetsarbete. De såväl planerar undervisningen som följer upp och analyserar vilka resultat skolenheten når vad gäller alla elevers, tillika pojkars och flickors, möjlighet att utveckla demokratiska förmågor. Skolinspektionen bedömer vidare att rektor i hög utsträckning skapar goda förutsättningar för demokratiuppdraget genom att avsätta lämpliga resurser och i sitt beslutsfattande i övrigt beakta faktorer som påverkar de aktuella elevernas lärande, såväl utifrån kön som migrationsbakgrund. Läraren utgår i hög utsträckning från alla elevers, såväl enskilda pojkars som flickors, behov i både planerande och genomförande av undervisningen.

Rektorn och lärarna samverkar i skolans systematiska kvalitetsarbete för att skapa goda förutsättningar för alla elevers möjlighet att utveckla demokratiska förmågor

Skolinspektionens intervjuer och skriftligt underlag från skolan visar att rektorn och lärarna samverkar i syfte att planera undervisningen i Samhällskunskap 1b så att eleverna ges möjlighet att utveckla demokratiska förmågor. Av intervjuer med rektorn och läraren framgår att undervisningen planeras såväl av de enskilda lärarna som i det ämneslag där lärarna ingår. Detta gäller även den aktuella kursen. Rektorn berättar att han ser det som sin viktigaste uppgift att skapa förutsättningar, utrymme och frihet för att lärarna ska kunna utveckla undervisningen och ämnesutvecklingen på skolan. Vidare uppger rektorn att det genomförts flera kompetensutvecklingsinsatser som diskuterats och initierats av ämneslaget. Rektorn exemplifierar med att samhällskunskapslärarna har fått mycket kompetensutveckling inom EU-kunskap, där de vid ett antal tillfällen besökt Bryssel.

Av det skriftliga underlaget och av intervju med rektorn framgår vidare att rektorn och skolan arbetar med vissa gemensamma utvecklingsområden och arbetssätt som också ska genomsyra undervisningen i samhällskunskap och som har bäring på demokratiuppdraget. Exempelvis har rektorn givit en av samhällskunskapslärarna i uppdrag att arbeta med åtgärder för att öka elevernas inflytande vid samhällskunskapsprogrammet. Syftet med detta uppdrag är inte bara att eleverna ska uppleva inflytande över undervisningen, utan att de även ska bli samhällsbyggare och goda samhällsmedborgare, uppger rektorn. Vidare är källkritik och genusperspektiv centrala moment som ska genomsyra all undervisning i samhällskunskap vid skolan. Rektorn uppger vidare att skolan driver ett projekt tillsammans med Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM). Inom ramen för projektet har skolan utvecklat lärandemiljön och undervisningen för att alla elever ska känna sig välkomna, vilket på många sätt handlar om demokrati säger rektorn. Rektorn berättar vidare att de inom projektet genomförde fem djupintervjuer som resulterade i en rapport som innehöll många förslag till åtgärder. Ett exempel på en åtgärd, uppger rektorn, var att skolan genomförde fasta klassrumsplaceringar i syfte att öka elevernas upplevelse av tillhörighet och trygghet.

Av intervju med rektorn och det skriftliga underlaget från skolan framkommer att rektorn och lärarna följer upp och analyserar resultat som har bäring på skolenhetens demokratiuppdrag. Av det skriftliga underlaget framgår att lärarna i ämneslaget för samhällskunskap har en del i skolans systematiska kvalitetsarbete där skolan fokuserar på kvalitet i undervisningen samt elevernas kunskapsresultat. Rektorn berättar att han följer upp kunskapsresultat, närvaro samt genomför lektionsbesök. Genom lektionsbesök har rektorn bland annat bildat sig en uppfattning om att lärarna i hög utsträckning ger eleverna möjlighet att uttrycka olika åsikter och argument. Stämningen i klassrummet är öppen och god, säger rektorn. Rektorn säger även att samhällskunskapslärarna brukar lyfta upp aktuella frågor av karaktären kontroversiella frågor med eleverna. Rektorn uppger också att han vid ett lektionsbesök observerade en samhällskunskapslärare som gick igenom vad nästa moment skulle handla om och i samband med detta inhämtade elevernas synpunkter för att kunna använda dessa i den vidare planeringen av momentet. Rektorn berättar vidare att skolan genomför en rad uppföljningar som har bäring på demokratiuppdraget, till exempel trivselenkäter, studieenkäter, kursutvärderingar och den så kallade Lupp-enkäten (lokal uppföljning av ungdomspolitik). Den information rektorn inhämtat genom ovanstående uppföljningar och som rektorn analyserat ligger till grund för vissa av de beslut

som rektorn fattat för att skapa goda förutsättningar för demokratiuppdraget, vilka exemplifieras under nästa rubrik.

Rektorn skapar goda förutsättningar för demokratiuppdraget

Av intervju med rektorn framkommer att han i sitt beslutsfattande känner till och beaktar faktorer som påverkar de aktuella elevernas lärande. Rektorn berättar att han på samhällsvetenskapsprogrammet arbetar aktivt med att jämna ut könsskillnader. Rektorn berättar vidare att han anser att det blir bättre dynamik i elevgrupperna om det är jämnare könsfördelningen och att han därför delar in klasserna så att det ska bli en så jämn könsfördelning som möjligt. Rektorn berättar även att han medvetet spridit ut eleverna med migrationsbakgrund för att inte alla dessa elever ska hamna i samma klass. Han gör detta för att det gynnar alla elever, inte bara de med migrationsbakgrund. Rektorn berättar att han identifierat ett antal områden där de behöver arbeta mer. Ett sådant område, säger rektorn, är det faktum att pojkar når lägre kunskapsresultat än flickor. Rektorn fortsätter att berätta att de för att höja pojkarnas resultat infört fler praktiska moment i undervisningen, till exempel att eleverna får möjlighet att skugga en kommunal tjänsteman. Rektorn berättar vidare att när det gäller flickorna arbetar skolan mycket med deras mående och livssituation, där flickorna ställer höga krav på sig själva i alla delar av livet.

Av intervjuer med rektorn och läraren framkommer att rektorn avsätter tillräckliga resurser för kursen och fattar andra strategiska beslut för demokratiuppdraget. Rektorn berättar att läraren fått 90 timmar för undervisning i kursen samhällskunskap 1b. Rektorn berättar vidare att han anser att de två samhällskunskapslärare han har tillgång till vid skolenheten är mycket skickliga lärare, vilket är anledningen att de fått uppdraget att undervisa i den aktuella kursen. Läraren uppger att han upplever att den avsatta tiden för kursen är tillräcklig och att det generellt går bra att ha en diskussion med rektorn om tilldelad tid för olika kurser. Läraren säger även att planeringstiden för den aktuella kursen är tillräcklig. Rektorn uppger vidare att det vid skolenheten pågår många olika projekt som har bäring på demokratiuppdraget och som de elever som går vid den granskade kursen får ta del av. Rektorn exemplifierar detta med att de genomför FN-rollspel, kontinuerligt bjuder in politiker och att elever fått besöka EU-parlamentet i Bryssel. Läraren uppger att skolledningen sett till att skolan genomför ett skolval och bjuder in politiker, olika partier, politiska ungdomsförbund och föreläsare till skolan.

Läraren känner till och beaktar elevernas bakgrund och tänkbara behov vid planering av undervisningen

Av intervju med rektorn och läraren framgår att läraren vid planeringen av undervisningen har kännedom om elevernas bakgrund och tänkbara behov, såväl när det handlar om elever med behov av stöd i skolarbetet, som migrationsbakgrund och kön. Rektorn berättar i intervju att lärarna får information om elevernas bakgrund och tänkbara behov, vilken de kan använda i sin planering på en rad olika sätt. Lärarna i samhällskunskap får information om elevernas förkunskaper och eventuella behov av stöd genom överlämningar mellan samhällskunskapsläraren, mentorer och specialpedagoger samt genom överlämning av uppgifter från de grundskolor som eleverna tidigare gått på. Utifrån denna information kan lärarna planera för eventuella extra anpassningar. Rektorn fortsätter att berätta att de

åtgärder som införts inom ramen för projektet tillsammans med SPSM är viktiga i sammanhanget, till exempel att skolan arbetar med fasta klassrumsplaceringar och lektionerna ska ha en tydlig början och ett tydligt slut. Rektorn berättar vidare att lärarna utgår ifrån elevgrupperna och försöker att finna alla elevers intressen och behov för att kunna anpassa undervisningen därefter. Av intervju med läraren framkommer att han har god kännedom om var eleverna befinner sig kunskapsmässigt. Läraren uppger att ett sätt att "pejla in" var eleverna ligger kunskapsmässigt i förhållande till undervisningen är att titta på hur många elever som behöver göra omprov. Läraren menar att undervisningen behöver anpassas så att den ligger på rätt nivå. De aktuella eleverna går på ett högskoleförberedande program och nivån på undervisningen behöver ligga så pass högt att eleverna är redo för högskolan, men det får heller inte vara för svårt för då tappar man vissa elever. Det är viktigt att eleverna har vissa faktakunskaper för att förstå innebörden av olika begrepp och viss terminologi för att sedan kunna använda dessa i sitt lärande. Därför har läraren valt att lära ut minnestekniker till eleverna tidigt i kursen. Han stöder detta inslag på forskning som han tagit del av. Läraren är också förstelärare och i sin roll som förstelärare har han ett särskilt uppdrag att lära ut studieteknik till eleverna.

Läraren utgår från den enskilda pojken och flickans behov, förkunskaper och förutsättningar vid genomförande av undervisningen

Av intervjuer med skolans rektor och läraren framgår att läraren ägnar särskild kraft åt elever med sämre förkunskaper och förutsättningar. Av intervju med rektorn framkommer att skolan på olika sätt arbetar med stöd i form av extra anpassningar i klassrummet samt att skolan ger eleverna tillgång till schemalagd studietid. Rektorn uppger att den ansvarige läraren för den kurs som granskats, tagit med sig hela den aktuella klassen till ett studietidstillfälle. Rektorn berättar vidare att lärarna vid ett moment, som en anpassning i samhällskunskapen, har infört en större inlämningsuppgift istället för ett prov. Läraren uppger att skolan sätter in flertalet insatser för att hjälpa eleverna, bland annat genom "studietiden", omprov, extra stöd från läraren och specialpedagog. Läraren menar att motivationen varierar hos olika elever och att det är en särskild utmaning att få med sig elever med bristande motivation engagerade i undervisningen. Läraren försöker hjälpa dessa elever bland annat genom att lära ut olika studietekniker såsom minnesregler och sammanställa prov som är på den nivån att de flesta elever kommer att klara av dem.

Av intervjuer med läraren och eleverna framgår att läraren förmedlar höga förväntningar i undervisningen oavsett elevernas kön. Läraren uppger att han inte fokuserar på kön när han bedriver sin undervisning. Han försöker uppmärksamma vilka elever som är tysta men också vilka elever som vill vara tysta. Han försöker ibland att uppmuntra vissa elever som inte säger så mycket att prata. Det är alltid en avvägning mellan att få elever att prata och att hålla flytet i lektionen, säger läraren. Läraren upplever att han i större utsträckning får uppmåna killarna att prata än tjejerna, då de mer sällan spontant tar ordet. Han har också noterat att vissa av flickorna inte vill uttala sig inför klassen om de inte är helt säkra på sin sak. Läraren uppger vidare att det kan vara ett större problem att få med elever med olika funktionsnedsättningar eller elever med invandrarbakgrund i diskussionerna i klassrummet. Såväl pojkarna som flickorna uppger i intervjuer att alla elever, oavsett om de är pojkar eller flickor, behandlas lika och att läraren har lika höga förväntningar på alla elever. De uppfattar att läraren vill att alla elever ska lyckas och de menar att läraren är tydlig med att alla ska

lära sig för sin egen skull. En elev tillägger att hen upplever att läraren försöker få alla elever att svara på frågor, även de som kanske inte vågar. Han gör det genom att ställa småfrågor till eleverna och liksom försöker "lirka ur en svaret", menar eleven.

Uppföljning

Sammanfattningsvis har Skolinspektionens granskning inte visat annat än att det granskade området fungerar väl. Därmed avslutas kvalitetsgranskningen.

På Skolinspektionens vägnar

Joakim Blomberg
Enhetschef

Stina Johansson
Föredragande

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:
www.skolinspektionen.se/demokrati

Bilaga: Författningsstöd

Rättslig reglering mm

Ett av gymnasieskolans viktiga uppdrag är att förmedla och förankra respekt för de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Utbildningen ska därför utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna såsom människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet och solidaritet mellan människor. I utbildningen ska hänsyn tas till elevernas olika behov. Eleverna ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Utbildningen syftar också till att främja elevernas allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarsställande individer och medborgare. (Skollagen 2010:800: 1 kap. 4-5 §§). Gymnasieskolan ska aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dessa komma till uttryck i praktisk vardaglig handling. Eleverna ska också ges kunskaper och förutsättningar för att kunna delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv (Skolverket 2011: 11f). Läroplanen slår fast att det inte är tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värden – undervisningen måste också bedrivas i demokratiska arbetsformer och utveckla elevernas förmåga och vilja att ta personligt ansvar och aktivt delta i samhällslivet (Skolverket 2011: 6).

Utbildningen i gymnasieskolan ska vara likvärdig och samtidigt anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen ska utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser ska fördelas lika. Hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar, behov och kunskapsnivå. Särskild uppmärksamhet ska ägnas åt de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla. Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter (Skolverket 2011:6).

Skollagens krav på systematiskt kvalitetsarbete innebär att huvudmän och skolenheter systematiskt och kontinuerligt ska följa upp verksamheten, analysera resultaten i förhållande till de nationella målen och utifrån det planera och utveckla utbildningen. Verksamhetens resultat behöver dessutom följas upp, analyseras och bedömas i förhållande till vad vetenskap och beprövad erfarenhet lyfter fram som betydelsefullt i genomförandet. Även vid planering och prioritering av utvecklingsinsatser är det viktigt att ta hänsyn till aktuell forskning. (Skolverket 2012:11). I en rad studier är sambanden mellan individfaktorer som social bakgrund, kön och etnicitet och utbildningsresultat väl belagda. Detta gäller framför allt hur olika aspekter av elevernas sociala bakgrund (föräldrarnas utbildningsnivå, kulturella kapital, etc.) påverkar deras skolresultat. Även i den internationella forskningen är socioekonomisk status (familjens inkomst, yrke och utbildning) kopplat till elevernas resultat (Skolverket 2009:31).

Av skollagen framgår att rektorn ska leda och samordna det pedagogiska arbetet och ha ett särskilt ansvar för att utbildningen utvecklas. Rektorn ska också besluta om sin enhets inre organisation och fatta sådana beslut som det av skollagen och andra författningar framgår att rektorn ska fatta. Det handlar bland annat om ansvaret för den övergripande organisationen av det pedagogiska arbetet och skolans kontakter med arbetslivet och det omgivande samhället (Skolverket 2013a:5). Det är viktigt att rektorn följer upp hur arbetssätt och metoder i undervisningen påverkar elevers lärande och utveckling. Utgångspunkten är de nationella mål och de områden som man har beslutat att fokusera i utvecklingsarbetet. Rektorn bör se till att verksamheten genomförs utifrån den gjorda planeringen (Skolverket 2012:28f).

I läroplanen betonas förståelse och medmänsklighet och att främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. Alla som verkar i skolan ska alltid hävda de grundläggande värden som anges i skollag och läroplan och klart ta avstånd från det som strider däremot. Samtidigt ska skolan sträva efter saklighet och allsidighet och vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram (Skolverket 2011: 5f). Här finns en spänning mellan att å ena sidan stimulera elevers åsiktsyttrande samtidigt som eleverna ska påverkas att omfatta vissa värden. Centralt blir här de riktlinjer som läroplanen anger för lärarnas ansvar där läraren ska klargöra det svenska samhällets grundläggande demokratiska värden och de mänskliga rättigheterna och tillsammans med eleverna diskutera konflikter som kan uppstå mellan dessa värden och rättigheter och faktiska händelser. Lärarna ska därtill öppet redovisa och tillsammans med eleverna analysera olika värderingar, uppfattningar och problemställningar samt konsekvenserna av detta (Skolverket 2011: 12).

Sammanfattningsvis kan skolans demokratiska uppdrag utifrån läroplanens inledande kapitel kopplas till tre olika aspekter – *grundläggande demokratiska värderingar* (ex. jämställdhet och solidaritet), *medborgerliga förmågor* (ex. kritisk reflektion, kommunikation, konflikthantering och demokratiskt beslutsfattande) och *teoretiska kunskaper om politik och samhälle* (Skolverket 2011, Ekman & Pilo 2012), varav denna granskning fokuserar på förmågorna. Annorlunda uttryckt består skolans demokratiska uppdrag i att dels förmedla kunskaper om samhället och demokratin på system- och institutionsnivå, och dels färdigheter i att tillämpa ett demokratiskt förhållningssätt för att kunna delta i samhällslivet (Långström & Virta 2016: 35 och 57).

Skolans demokratiuppdrag är ett övergripande arbete som ska genomsyra hela skolans verksamhet och ingår i flera ämnen (Skolverket 2013: 5; Långström & Virta 35). Samtidigt har samhällskunskapsämnet i flera hänseenden en särställning när det gäller att förmedla och förankra dessa demokratiska kunskaper och färdigheter (Skolverket 2010: 44, Ekman & Pilo 2012: 59; Långström & Virta 2016: 23 och 35). Ämnesplanen anger att undervisningen i samhällskunskap i gymnasieskolan syftar till att ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om makt, demokrati, jämställdhet och de mänskliga rättigheterna. Dessutom ska undervisningen bidra till att skapa förutsättningar för ett aktivt deltagande i samhällslivet. Fokus ligger på såväl förmedling av teoretiska kunskaper om demokratiska förhållningssätt och mänskliga rättigheter som utveckling av förmågor kopplade till att analysera samhällsfrågor och uttrycka sina kunskaper och uppfattningar (Skolverket 2011: 143ff). Samhällskunskapsämnet utgör således en central del skolans i demokratiska uppdrag (Långström & Virta 2016: 23).

Mot denna bakgrund avgränsas granskningen av gymnasieskolans demokratiuppdrag mot just hur detta uppdrag förvaltas och gestaltas inom ämnet Samhällskunskap. För att möjliggöra jämförelser mellan yrkes- och högskoleförberedande program riktas granskningen specifikt mot den gymnasiegemensamma kursen Samhällskunskap 1a1/1b.

Referenser

- Ekman, Joakim & Pilo, Lina (2012) *Skolan, demokratin och de unga medborgarna*. Stockholm: Liber.
- Långström, Sture & Virta, Arja (2016) *Samhällskunskapsdidaktik. Utbildning i demokrati och samhällsvetenskapligt tänkande*, 2:a uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket (2009) *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*.

Skolverket (2010) *Morgondagens medborgare*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2011) *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskolan*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2012) *Systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2013) *Förskolans och skolans värdegrund*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2013a) *Juridisk vägledning. Mer om ...Förskolechefen och rektorn*. Stockholm: Skolverket.